

תנובות שדה

גיליון מס' 92
תשרי – חשון תשע"א

מחיר מנוי שנתי – 54 ₪

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.נ. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורך

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורך - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני
עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

החוברת יו"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות
המועצה האיזורית גזר

© כל הזכויות שמורות

ברכת מזל טוב

למזכיר המכון המסור
הרב **שמואל מנדלזון** שיחי'
לרגל הולדת התאומות

יה"ר שתזכה לגדלן לתורה, לחופה ולמעשים טובים
ברוב נחת ושמחה כל הימים

מאחלים: רבני המכון, צוות המכון ומערכת תנובות שדה

ברכת מזל טוב

למפקח מחלקת הדגים
הרב **שלמה טרבלסי** שיחי'
לרגל הולדת הבן

יה"ר שתזכה לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים
ברוב נחת ושמחה כל הימים

מאחלים: רבני המכון, צוות המכון ומערכת תנובות שדה

ברוך דיין האמת

רבני המכון וצוות המפקחים
כואבים על פטירתה בדמי ימיה לאחר ייסורים קשים
של האשה החשובה

מרת **דליה בת טובה** ע"ה

שנלב"ע ביום שלישי ז' אלול תש"ע

ומשתתפים באבלו הכבד של בעלה היקר

הרב **ציון עצמון** שיחי'

מפקח הכללי מטעם המכון על השוק הסיטונאי בצריפין

הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם

ינחם אותך וכל משפחתך ביגונכם ויחבוש כאבכם

ולא תוסיפו לדאבה עוד

תוכן העניינים:

ז	יום הכיפורים – וחטאה ונקמה	מאמר מערכת:
ט	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי – לקראת שנת מעשר עני
יב	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	חג הסוכות – צא מדירה של קבע והכנס לדירה של עראי
יד	הרב שמואל יוסף לוי שליט"א	מכתב בעניין אניסאקים
יח	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	תשובה למכתב הנ"ל
כד	הרה"ג רבי אליהו ראש חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה הלכתית של המכון	דברים הבאים עם הסעודה – חלק א'
ל	הרב יוסף צברי שליט"א	בעניין ספק ערלה – חלק א'
לט	מדור שו"ת – שאלות שנשאלו בבית ההוראה שע"י המכון למצוות	

- מאמר מערכת -

יום הכיפורים - מוחל עוון ופשע וחטאה - "ונקה".

יום הכיפורים! כשמו, כן הוא: יום של כפרה – כפרת העוונות והחטאים.

כדי להבין עד כמה גדול החסד של הקב"ה בכך שהוא מכפר על עוונותינו. מבואר במדרש (תנחומא על פר' האזינו) על מה שנאמר "כי קרוב אליך הדבר מאד" – "אליך" – ולא לעכו"ם. שדווקא בישראל נאמר שהעושה תשובה מתכפרים לו עוונותיו ולא באומות העולם. וכן מבואר במדרש רבה (על פר' תולדות): "עשיו הרשע מתלכלך בעוונות כל השנה ואין לו במה יכפר, אבל יעקב מתלכלך בעוונות כל ימות השנה ובא יום הכיפורים ויש לו במה יכפר".

הן אמת, שדבר זה איננו כל כך מובן, שהרי אם אדם מתחרט על חטאיו ומבקש מחילה, מדוע לא למחול לו, אפילו שהוא גוי?

מסביר רבי איצ'לה בלאזר, על פי מעשה בחכם אחד שהלך עם אליהו הנביא בשוק, עברו על פני נבילה אחת וסתם החכם נחיריו מפני הסירחון. לאחר מיכן עבר על פניהם אדם אחד, וסתם אליהו הנביא את נחיריו. שאל אותו החכם על זאת וענה לו אליהו: אדם זה בעל גאווה והרי הוא תועבה כמו שכתוב "תועבת ה' כל גבה לב".

ומבואר, שהחטאים גורמים לסירחון רוחני.

ובזוהר הקדוש כתוב, שבשעה שאדם עובר עבירה, יוצא כרוז המגיע עד שורש נשמתו של אדם זה ומכריז: פלוני מרד במלכא ועבר עבירה פלונית וכל המלאכים הנמצאים בנתיבו של אותו הכרוז מתרחקים משם ואינם חוזרים למקומם עד שנשטף המקום על ידי אש של נהר די נור.

ולפי זה, מסביר ר' איצ'לה: נניח שמישהו נכנס לבקר בבית חברו, והנה הוא רואה לתדהמתו, שהתינוק שמוטל בעריסה התלכלך מצואתו. האם הוא ניגש לנקות אותו? ודאי שלא! אלא דבר ראשון הוא בורח מהחדר, מכיון שהוא לא יכול לעמוד בסירחון. לאחר מיכן הוא קורא לאימו שתבוא ותנקה את בנה. באה האימא ולוקחת את התינוק ורוחצת ומנקה אותו ברוב אהבה עד שהוא יוצא נקי ומרית, טהור וזורח כאור הבוקר, עם בגדים חדשים ומצוחצחים. כעת הוא נחמד למראה, ואותו אורח שמקודם ברח ממנו, רוצה עתה לחבקו ולנשקו באהבה רבה.

כך, ישראל, לא די שהקב"ה מוחל להם על מה שמרדו בו, שהרי סוף סוף הם התלכלכו מחמת החטאים, עד שאין המלאכים יכולים לעמוד לידם. מי ינקה אותם? בא הקב"ה ומנקה אותם, משום שהם בניו, שהרי ישראל נקראים בנים למקום כמו שנאמר "בנים אתם לה' אלקיכם" ולכן הקב"ה מוכן לרחוץ ולכבס את החטאים והעוונות. אבל הגויים שאינם נקראים בנים של הקב"ה, אין הקב"ה מוכן לנקות אותם מחטאיהם ולכן, למרות שהוא מוכן למחול להם, אם מתחרטים ומבקשים מחילה, מכל מקום נשארים בסרחון חטאיהם.

זזה מה שאנו אומרים ב"ג מידות, מוחל עוון ופשע וחטאה - "ונקה". כלומר, לא רק שהקב"ה מוחל על העוונות, אלא גם מנקה אותנו מהם!

בברכת שנה טובה

גמר חתימה טובה

העורך

מידע הלכתי לקראת שנת מעשר עני

עם תום שנת תש"ע שהיא שנת מעשר שני והמעבר לשנת תשע"א שהיא שנת מעשר עני, נשיב בתמצית מידע לשאלות הנפוצות אודות מעשר עני:

שאלה: באילו גידולים נוהג מעשר עני ומאימתי מתחילה שנת מעשר עני?

תשובה: שנת מעשר עני איננה מתחילה בכל הגידולים באותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית וכמפורט להלן:

- א. ירקות שייקטפו אחר ר"ה תשע"א מפרישים מעשר עני.
- ב. ירקות מאוסמים שישווקו בתשע"א ונלקטו בתש"ע [כגון תפוז, גזר ועוד] מפריש מהם מעשר שני.
- ג. פירות שהביאו שלישי בתש"ע אף שייקטפו בשנת תשע"א מפריש מעשר שני.
- ד. פירות שיביאו שלישי לאחר ט"ו בשבט תשע"א [בד"כ החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר עני.
- ה. אתרוג שייקטף לאחר ראש השנה של תשע"א ולפני ט"ו בשבט, מפריש מעשר שני. והנקטף לאחר ט"ו בשבט תשע"א מפריש מעשר עני בלבד.
- ו. פירות הדר שהביאו שלישי לפני ט"ו בשבט תשע"א, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשע"א, מפריש מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.
- ז. קטניות שיביאו שלישי לאחר ראש השנה תשע"א, מפריש מעשר עני.
- ח. קטניות מאוסמים [כגון חומוס, חמניות ועוד], שהביאו שלישי בתש"ע, מפריש מעשר שני אף אם נלקטו בתשע"א.

שאלה: האם חובת הפרשת מעשר עני הוא רק בטבל ודאי?

תשובה: חובת הפרשת מעשר עני היא בכל פעם שמפרישים תרומות ומעשרות וגם מספק טבל. אולם חובת נתינה לעני, איננה רק בטבל ודאי. אולם בספק טבל יכול המפריש לומר לעני הבא ראה שהירקות אינן מעושרין וטול

מעשרותיך. וכך הדין גם במעשר ראשון ללוי. אולם יש מחמירים במעשר עני לתת גם מירקות שהם "ספק טבל" כיון שבעניים מחמירים בכל ספק לטובת העניים. וכאשר נוהגים בדרך הלוואה שזה סכום נמוך מאד כדאי לנהוג כך.

שאלה: כיצד מתבצע בפועל הנתינה לעני?

תשובה: מעיקר הדין חובה לתת לעני את הפירות עצמם ולא את דמיהם. אולם דרך נוספת קיימת בגמרא והיא להלוות לעני סכום כסף מראש, שבעתיד בכל הפרשה את מה שמגיע לעני אני יקנה לעני אך לא אתן לו זאת בפועל אלא יתקזז עמו על הכסף שנתתי לו כהלוואה.

שאלה: איך הלוואה לעני מתבצעת בפועל?

תשובה: המפריש מלווה לעני ישירות או לגזבר עניים [כגון "בית המעשר"] סכום כסף וחותרם עמו חוזה הלוואה מיוחד הכולל את כל הפרטים הקשורים להסכם זה [חוזה הלוואה נמצא ברשות בית המעשר עבור המנויים]. כיון שהלוואה זו היא מראש ואיננה ניתנת להשבה וללא ערבים, הקילו חז"ל לחשב כשער הזול, ונהגו להקל עד סכום של שליש ממחיר התוצרת [ללא עלויות נלוות] ועל כן לפי חישוב שעשינו עד כמות של 750 ק"ג של תוצרת חקלאית די בהלוואה מראש בסך של 50 ₪ לשנת מעשר עני.

שאלה: איך ההקנאה לעני מתבצעת בפועל?

תשובה: כיון שלכתחילה יש לתת לעני את הפירות ולא את שווין, על כן מקנים לעני את הפירות בפועל באופן הבא: המפריש בשלשת הפעמים הראשונות שמעשר מזכה לעני את התוצרת באמצעות אדם אחר גדול שמגביה את המעשר עני או אף את כל שקית הירקות ואומר שזוכה במעשר עני שכאן עבור עני או גזבר עניים פלוני, ומכאן ואילך כיון שהעני הוחזק לקבל את הפירות ממנו די כשאומר את הנוסח ומוסיף וקנויים לעני על פי ההסכם שנחתם עמו, כדי שהוא יזכה בזה. בתום הפרשה המפריש משאיר את התוצרת אצלו, ומההלוואה מתקזז הסכום שהוא שווה ערך לתוצרת.

שאלה: איך ינהג בעל עסק שיש ברשותו כמות גדולה של טבל ודאי?

תשובה: בעל עסק שגם אם יעשה הלוואה מראש, ואף אם יחשב כשער הזול, הסכום יהיה עבורו גדול מאד, יש אפשרות נוספת כדי שלא יעבור על גזל עניים, לעשות הסכם מיוחד עם גזבר עניים. ועליהם ליצור קשר עם רבני "בית המעשר" שיסייעו בידם לבצע זאת.

שאלה: האם יכול אדם לעשות הלוואה עם העניים על שם חבירו או קרובו שיהנו מהלוואה זו?

תשובה: הדבר אפשרי, שאין הקפדה מהיכן הגיעו המעות לעני, וזכין לאדם שלא בפניו. רק שיש להודיע למפריש, שיש הלוואה אצל העני שפרעונה הוא באמצעות המעשר עני שבידו.

שאלה: אם יש לי כבר הוראת קבע עבור אירגון שמטפל בעניים האם זה מספיק עבור מעשר עני?

תשובה: אדם התורם בהוראת קבע, למוסד של עניים, אינו יכול להחשיב את התרומה כהלוואה, ואינו יכול לעכב את הפירות לעצמו ולהתקזז ממול התרומה שנותן להם.

בברכת שנה טובה ומבורכת

כתיבה וחתימה טובה

שניאור ז. רווח

מור הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

חג הסוכות צא מדירה של קבע והכנס לדירה של עראי

בגמ' מסכת ע"ז דף ג' ע"א איתא. לעתיד לבא יאמרו אומות העולם להקב"ה תן לנו התורה מראש ונעשנה (כשרואים השכר של ישראל) אמר להן הקב"ה, מי שטרח מע"ש יאכל בשבת, מי שלא טרח בע"ש מהיכן יאכל, אלא אף על פי כן, מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה וכו'. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז כדי לנסותן, וכ"א ואחד מבעט בסוכתו ויוצא ע"כ.

וצריך להבין למה בחר לנסותן דוקא בסוכה, ולמה הקדיר עליהם חמה של תמוז. והנראה בזה דענין הסוכה הוא כמאמר רז"ל "צא מדירה של קבע, והכנס לדירה של עראי", ואין זה רק לענין סוכה בלבד, אלא זו הוראה תמידית, שצריך אדם לצאת מההרגשה שחי כאן כמו קבע, וצריך לדעת שכל חיי העוה"ז הם חיי שעה (עיין שבת ל"ג במעשה דרשב"י). זהו "צא מדירה של קבע" וכו' ובעצם הרבה מצוות וגופי תורה מורים ע"ד זה, אלא שבשבעת ימי הסוכה עושים מעשה בפועל כדי להמחיש הדבר במעשה ממש, וז' ימים רומזים גם לשבעים שנה שהם כללות חיי האדם.

וע"ז כשהגויים רואים שכרם ושבחם של ישראל, לעתיד לבא, וטוענים שגם הם רוצים תורה, הקב"ה בחר לנסותם דוקא בסוכה, ובענין זה שהוא לחיות כל חיי העוה"ז באופן עראי, ולא קבוע, ולעובדי ה' זה דבר קל ופשוט, ולרחוקים הרוצים וחשקים בהנאות העוה"ז ותאוותיו אין דבר קשה ממנו.

וזה אומרם ז"ל "מצוה קלה יש לי וסוכה שמה" וכו', ומ"ש "והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז כדי לנסותן". הכי פירושו, שמראה להם שעניני הסוכה אינם רק ענין של ז' ימים בלבד אלא זה קשור בכל הזמנים ובכל תקופות השנה, ע"כ הקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז לנסותן, אם יכולים לחיות בעראיות גם בזמן תמוז וכ"ה שאר הזמנים. ואז כל א' מהם מבעט בסוכתו ויוצא דזה אינם יכולים לסבול, לחיות כל חייהם בהרגשה של עראי עד שמבעטים ויוצאים.

וזה מה שיש לנו ללמוד בחג הק' הזה, לדעת ולהרגיש בחיים שכל עניני העוה"ז יהיה עראי, וגם להתחשב בזה בצורה עראית ואת היקר והחשיבות של קבוע לתת לעניני העוה"ב דוקא. ואז כל עניני התורה והמצוות ילבושו צורה חדשה וטובה, לא כדבר הנעשה כלאחר יד ובדרך אגב כי אם בכל ההוד וההדר. שכידוע כל דבר הקבוע יש לו חשיבות יותר.

וזהו ענין "שמחת החג", שלכאורה היציאה מקבע לעראי יש בה כדי להוציא האדם משלוח של הקביעות, להרגשה של נע ונד שבעראיות, ושמחה מנין? אבל באמת המונע את השמחה זה הרגשת החסרונות שבאדם והם רבים למאד, ובפרט החסרונות שבגשמיות (פרנסה, בריאות, נחת וכו'). הם היותר מורגשים אצל האדם, וגוזלים מנוחת נפשו, ומשביתים ממנו את השמחה. ואולם עיקר הכאב הוא מזה שמרגישים שזה כל האדם כי מחשיבים הרבה את חיי העוה"ז, עד שחושבים שאם יחסר אחד מהם אי אפשר להתקיים. אבל כשישים בלבו שכל זה הוא רק עראי וחולף, אזי כל זה נעשה קל ערך ולא מצירים עליו, שהאורח הנוטה ללון לילה א' או שתיים, גם אם יחסר לו איזה מהתפנוקים שרגיל בהם בביתו, לא ידאב לבו, ביודעו דזה זמני ועראי, כן הדבר הזה, ועל ידי כן יחיה בשמחה. וע"כ נכתבה השמחה בפירוש רק בסוכות.

הרב שמואל יוסף לוי שליט"א

בעניין תולעי אניסאקיס

לכבוד

הרה"ג ר' שניאור זלמן רווח שליט"א.

יישר כחכם על שהטרחתם את עצמכם ועוד פועלים וציוד לבית מדרשו של הגמש"ק והיה בזה תועלת בעז"ה, ועדיין אנחנו עסוקים מאוד בלימוד סוגיא זו, והרב מרגיש אחריות גדולה בענין זה שלא להתיר את האסור ושלא לאסור את המותר. ולכן משקיע עכשיו מאוד בסוגיא זו.

תודה רבה על שהשאתם לנו כתבים של סיכום בנושא האניסאקיס, ועברתי על כל מה שכתבתם, רציתי להעיר בכמה נקודות חשובות שנראה שצריך יותר לפתח ולהדגיש, דכיון שעיקר המטרה בדבריכם הוא לסכם ולהשיב על השאלות העיקריות שנשאלו בענין זה צריך לשים לב לנגוע בעיקר הטענה של הצד השני, ואבאר דברי.

א. הארכתם ונקטתם בפשיטות מספר פעמים שמפורש יוצא מהסוגיא שאילו היינו מוצאים תולעים גם בבית הריעי היה פשוט שאסור מפני החשש שעוברים משם לבשר. וקושיית הגמרא אי הכי לישתכחו בבית הריעי היינו היה צריך להיות גם בבית הריעי. הנה אף שודאי אפשר ללמוד כן קושיית הגמרא. ולפי"ז יוצר שמפורש בגמרא שאין שום בעיה בתולעת שתעבור ממקום למקום וגם צריך לחוש לזה בעלמא. ורק מחמת שאין מוצאים במעיים לכן הוצרכו בגמרא לחדש כניסה מאוסיי [וא"כ בעניננו שמוצאים גם במעיים ודאי אסור], אמנם הא ודאי אין פירוש זה מוכרח, ואפשר לפרש בענין אחר. שקושיית הגמרא היא שאילו בא דרך המאכל איך משתכח התולעת שלא בבית הריעי, ולפי פירוש זה מבואר אדרבה בגמרא שהיה פשוט שאין אפשרות שהתולעת תעבור מהמעיים למקום אחר [אא"כ נכנס דרך אוסייה], ואף שבהל' טריפות מצאנו ניקוב ע"י תולעים מ"מ י"ל דכל שאין רואין נקב לא מסתבר לחוש, או דכיון שהוא דבר מצוי לא מסתבר שתמיד מנקבים, או תשובה אחרת. וזהו עיקר טענת החולקים, מפני שלפי פירוש השני הנ"ל מפורש בגמרא שאין צד של ניקוב מהמעיים, וכדי לאסור בנמצא שלא במעיים ע"כ צריך להגיע לחשש כניסה מאוסייה, ולומר שבתולעת אניסאקיס לא דיברו בגמרא או שלא היה בזמן הגמרא וכל כיוצ"ב, לא ניחא להו

למימר ומ"מ זה אינו טענה כ"כ, דע"כ קוקיאני אינו אניסאקיס לשתי הפירושים, דאף אם קושיית הגמ' על עצם היותו שלא בבית הריעי ע"כ חזינן דמקום המצאות התולעת הזו לא היתה בבית הריעי, דאל"כ היה צריך לפרש להדיא דאיירי בנמצא במקום אחר. ומדקאמר סתם קוקיאני מוכח שסוג ה נמצא רק שלא במקום בית הריעי.

וכ"ז בנידון הגמרא בקוקיאני, שבזה יש לפרש כפי' הראשון שנקטתם בפשיטות שהכוונה להוכיח ממה שאין מוצאים "גם" במעיים. וגם לפירוש השני עכ"פ זה היה תולעת ידועה ששמה קוקיאני שהיה ידוע לחז"ל שתמיד מצאו אותה רק באברים אחרים וכנ"ל. אמנם לאחר דמסקינן שקוקיאני אסירי. כ' הראשונים בנידון דרנא דבשרא שבנמצא בבשר הדג ודאי שרי מפני שא"א לבוא מעלמא. הנה הכא לא משמע בדבריהם שההוכחה ממה שאין מוצאים אותה "גם" במעיים. אלא משמעות לשונם שאין צד לבוא מעלמא לתוך הבשר. וא"כ במציאות של האניסאקיס לפי הנראה לעינינו ולפי דעת החוקרים היא עומדת בסתירה למה שדיברו הראשונים. וכאן המקום לויכוח מהי הגישה והיכן צריך לידחק, האם לנקוט כפי ההסתברות ולומר שכיון שיש לפנינו רגלים לדבר שבא מהמעיים, ע"כ שלא דיברו ע"ז, ואין ע"ז סתירה מהשו"ע, דזיל בתר טעמא ובתולעת זו ל"ש לומר הוכחת הראשונים. וצ"ל דבשאר תולעים יש הוכחה דע"כ לא יתכן שבא מעלמא. ומציאות האניסאקיס שונה ממצאות שאר תולעים המבוארים בראשונים ושו"ע, אמנם יש גם גישה הפוכה, דכיון דעפ"י המבואר בגמרא ושו"ע אין צד שתולעים עוברים, א"כ עדיף לנו לידחק במציאות שלפנינו ולדחות כל הרגלים לדבר אפילו בדוחק כדי לקיים מה שהיה פשוט לראשונים שאין חשש ניקוב מהמעיים לבשר. ואין לנו לחדש לחלק שתולעת זו משונה משאר תולעים. הנה זהו עיקר נקודת הויכוח. ולא באתי להכריע, רק באתי לומר שמה שבניתם עכשיו שיטתכם עפ"י פירוש הראשון הנ"ל בגמרא אין בו כדי דחיה, שהרי כל החולקים למדו כפירוש השני, וגם בדברי הראשונים לענין דרנא דבשרא נראה כמהלך זה כנ"ל. וכדי לסתור טענת המתירין מתוך דברי הגמרא, צריך להוכח שהפשוט בקושיית הגמרא אי הכי לישתכחו וכו' הוא כמו פירוש הראשון הנ"ל, וכמדומה שיהיה קשה להוכיח כן.

ב. לענין הנידון בתולעים הנמצאים בחלל הבטן אי דינם כבתוך הבשר או כבתוך המעיים. כתבתם על זה שיש מי שרצה לומר דשרי [אולי המכוון אלי], והדברים "תמוהים מאוד", "ומיותר לעסוק בהם", "ומפורסמים דברי הבית אפרים בזה, ושכן מפורש בלחם יהודה ומטה ראובן, וכן תפסו כל האחרונים, הגר"ח פלאגי, הקש"ע, ושכן משמע בב"י".

הנה ביטול ענין זה כלאחר יד הוא ג"כ תמוה, דבאמת דבר זה סתום מאוד בפוסקים, והראשונים הביאו דברי האו"ז שנראה שפירש הגמ' על החוטם [ועי' לשון שלטי גבורים ויש"ש]. וכתבו שלהלכה יש לאסור בנמצא במעיים ובחוטם. ומשמע דבשאר מקומות שרי. וכן בפר"ח משמע דפירש הגמרא על כבד או מוח, ועד"ז משמע בלבוש, ולא נזכר בדבריהם גם חלל הבטן. ובנוגע לסתירה שבדברי הב"י, עי' ברשב"א שהוא מקור דברי הטור, שמפורש שגם מה שלא נמצא דרך בית ריעי נקרא "מעיים", ובגמרא איירי בנמצא ב"מעיים" שלא בדרך בית הריעי, וזה ברור גם בכוונת השו"ע שסתם לאסור במעיים והיינו בכל מקום שנקרא מעיים. ואמנם לא נתברר להדיא ברשב"א מה נקרא מעיים, די"ל שהכוונה למעיים ממש, ולפי"ז צ"ל שיש במעיים ב' חלקים. הקיבה והבית הריעי [הדקין]. ובגמרא איירי בנמצא בקיבה לבד ולא בבית הריעי ואין אפשרות שהתולעת ישאר בקיבה רק אם בא לקיבה דרך אוסייה. אבל בבא דרך הפה בצורת אכילה ע"כ יכנס לבית הריעי. ועוד יש לפרש שמעיים היינו כל האברים הפנימיים ויש אפשרות להגיע אליהם דרך אוסייה. ועוד י"ל שמעיים הכוונה לחלל הבטן. ובכ"ז קשה להכריע ועיקר חסרון הבהירות שבזה מפני שאין ידוע לנו בביור ענין המעבר דרך אוסייה של דגים להיכן נכנסים משם [דודאי לא דמי לבהמה שיש לה אף כבני אדם עם קנה שעובר ממנו ישירות לריאה], ואף שבספריהם כתוב שאפשר ליכנס מהנחירים לכלי הדם [כבד] ומשם אולי אפשר להגיע גם לחלל, מ"מ גם זה אינו פתח ישיר ממש. וצ"ע בדברים נעלמים, ואין לנו אלא מה שמפורש, וכד מעיינינו בדברי הראשונים לא נמצא בזה דברים מפורשים לאסור החלל, מצד שני גם לא נמצא מפורש להיתר וצ"ע ואף שהבית אפרים והלחם יהודה והמטה ראובן היה פשוט להם לאיסור, מ"מ אין בזה כדי הכרעה כי לא הביאו שום ראיה מפורשת בדברי הראשונים, והוא סברת עצמם בפ' הגמ' והרשב"א.

ומ"ש מהקצור שו"ע, הנה שם אדרבה נראה מתחילת דבריו שפירש כהפר"ח שהגמרא איירי בכבד ומוח. ומה שאסר בסו"ד בתולעים בהערינג הרי מפורש איירי שם בתולעים ש"בתוך החלב", והא ג"כ תוך אבר פנימי, וס"ל דדמיה לכבד בזה, ועכ"פ לא נזכר שם חלל הבטן. ואם היה המציאות כמו בזמנינו שיש לרוב בחלל הבטן, שיש ממנו ראיה איפכא דלא אסר תולעים אלה, וכן תמוה מ"ש כת"ר מהמועד לכל חי ששם לשונו "וכן יש ברוב דגים באמצע הדג ממש בצד האיספינה בין עור לבשר מין תולעת", הנה איירי בין עור לבשר, ואולי ס"ל להחמיר כדעת הראשונים שאסרו אף בין עור לבשר וצ"ע, ועכ"פ לא איירי על חלל הבטן, אמנם בשלחן גבוה כפשוטו משמע דאוסר אילולא סברתו דכרוכים.

ועכ"פ נידון תולעי האניסאקיס יתכן דתלוי מאוד בפרט זה, כי מאחר שהמעבר בין חלל הבטן לבשר נראה להדיא לעינינו, א"כ אם נחליט לאסור אלו שבחלל עפ"י דינא דגמרא יהיה מאוד קשה להתיר אלו שבבשר, אבל אם נתיר אלו שבחלל, צע"ג אם לאסור מה שבבשר כיון שאין רואים להדיא מעבר בין המעיים לחלל ולבשר, והמתקש יכול לטעון שאלו שבבשר [ובחלל] הם מיני' ואלו שבמעיים מעלמא. ועכ"פ בזה יש מקום לויכוח.

ג. מה שדן מע"כ בנידון גודל התולעת. וגם בזה הזכיר דברי, הנה גם כאן לא נתייחס מע"כ לעיקר הנידון, דלית מאן דפליג דעצמם התולעת נראית והיא גדולה, ואין בכלל נידון על התולעים שרואים בדגי מאל והם ה"אלפי דגים שנבדקו", אלא הנידון על גודל התולעת בכניסתו לשרימפף, שזה היה עיקר הויכוח, ורובא דאינשי הבודקים ומתעסקים בזה לא בדקו מעולם אניסאקיס בתוך שרימפף או סרטן, ולזה אנו צריכים לדברי מומחים [שצ"ע אם דבריהם מכח השערה או מתוך בדיקה אמיתית] או לבדיקות שערך מע"כ בעצמו כמו שכתב במכתבו להרב מילר. ועכ"פ בדבריו כאן העיקר חסר מן הספר.

ד. נידון זמן הכניסה לבשר [מחיים או לאחר מיתה] יש בו חשיבות מרובה. והטעם מפני שאף שהוכח ע"י כמה מומחים שיש כניסה גם מחיים [כגון ע"י מה שרואים אותם תוך הבשר עם "קפסולה" מסביב], מ"מ בזה הרי אפשר להתקש ולומר שמה שבבשר מיני' ק אגביל ומותר. ואינו אותו תולעת שבתוך המעיים. אבל בנוגע למה שעובר לאחר מיתה לפי בדיקות מע"כ, הרי כמעט ברור שמקורו במעיים ולא ע"י סרחון ועיפוש, ולכן בירור פרט זה חשוב מאוד לגבי הוחת האיסור שיש עכ"פ "גם" מקור של אלו שבבשר מתוך המעיים.

ה. מה שכותב מע"כ שעשה נסיון של בישול ונתברר שנשאר כמו שהוא, צריך לכתוב אם היה בישול גמור עד שהדג נעשה ראוי לאכילה עכ"כ. דאל"ה אין מכאן ראיה לומר שהוא שונה מהמבואר בשו"ע לענין פירות.

בברכת התורה, ובתפלה שנכוון לאמיתה

של תורה,

שמואל יוסף לוין

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א

ראש המכון למצוות התלויות בארץ

מושב בית עוזיאל

מכתב תשובה למכתב הנ"ל

כד תמוז תש"ע

לכבוד

הרב שמואל יוסף לוין שליט"א

שלום וברכה!

קיבלתי את מכתבך ואחר עד עתה, כיון שנעדרתי מארץ הקודש.

א. אודות הפירוש בדברי הגמרא כפי שלמדתי בתשובתי האחרונה, שכב' ציין שיש גם פשט אחר בסוגיא דחולין, הנה ודאי שידעתי שיש גם פירוש אחר בגמרא, אולם עיקר כוונתי היא שלא כדברי רבים ובפרט מרבני ארה"ב שהתעקשו לכתוב שתולעי אניסאקיס הן אותן תולעים המוזכרים בגמרא, וכו'. אשר על כן ביססתי שבוודאי אינן אותם תולעים כיון שהן קיימים בבני המעיים.

ולשאלתכם מדוע פירוש זה נראה סביר יותר ומוכרח יותר, בוודאי שאין זה מפני שהוא נוח יותר לנידו"ד, אלא מפני שהוא היחיד המניח את הדעת מבחינת המציאות, כלומר לפי הפשט השני שאלת הגמרא היא: לישתכח בבית הרעי – שזה אומר שזה צריך להיות רק בבית הרעי כי זה בא מהמזון ולא בשאר מקומות, ולכאורה אם כן מכאן מוכח שאין אפשרות שהתולעת תעבור למקום אחר, אא"כ מאוסייה – וציינת שפשט זה היא סברת החולקים.

ואני אומר שאדרבה מדברים אלו מסתבר יותר כפשט הראשון, כיון שכל מי שעוסק בטריפות יודע היטב שאין הדברים נכונים, ואדרבה בין כל המקומות הללו מעי, איברי פנים וכו' יש מעבר שאפשרי לכתחילה, וכמו שציינתי במכתבי אודות המחט הקטן, ולא בכדי ציינתי לתיאור המפורט בספר טמוני חול

איך שמתאר את המעברים ללא נקיבה וגם במקום הנקיבה אינו מורגש כיון שיש קרומים כפולים, וק"ו בנידו"ד שאיירי בתולעת קטנה וגמישה מאד. זאת ועוד אחר שאנחנו רואים בעינינו את המעבר ממקום למקום. ועוד שגם בפועל מידי יום אנחנו נפגשים בהרבה תולעי אניסאקיס שתקועים בחלקם או לחלוטין בתוך הבשר, וכאשר תוציא את התולעת הבשר שב למקומו, ולא נודע כי בא לתוכו.

ולכן האפשרות שהוא לא ידע על המעבר קשה מאד, ויותר מסתבר שידעו שיש מעבר, וקושיית הגמרא הייתה במציאות כיצד קוקיאני איננו נמצא כלל גם בבית הרעי? ועל כך השיבה שזה מאוסייה.

ואמנם אכתי תיקשי למה לא חששה הגמרא על תולעים שנכנסו מאוסייה ונכנסו לבשר כמו שמצוי בתולעת אניסאקיס, כפי שרואים היום? על כך יש להשיב או שהסוג קוקיאני שאיננו מכירים אותו היום בדיוק, קיים אכן רק בבני המעיים ואיננו חודר לבשר מטעם כלשהו שאיננו ברור כדבעי, זאת ועוד שהגמרא התירה בין העור לבשר, וזה גם אניסאקיס איננו קיים, כך שהגמרא נקטה להתיר אופן שאין כל תולעת שמגיעה לשם כלל מבחוץ. ואפשר שגם הראשונים שהוסיפו בתוך הבשר היינו כעין הנז' בגמרא בין העור לבשר "דא"א שבאו מבחוץ" כלשון הרא"ה ושאר הראשונים על הסוגיא. ועוד כפי שכבר כתבתי בעבר, שבמציאות כאשר בני המעיים נותרים והדיג הוא טרי שמגיע לעקרות הבית בו ביום [שזה היה המציאות בימיהם] והיא מנקה את כל חלקי הפנים ומנקה היטב, אין יותר מצויים תולעים כיון שכל עוד שיש בני מעיים הם מתחפרים בחלקים אלו וכמעט אינם עוברים לבני המעיים.

ועל כל אלה יש להוסיף את דעתם של מרנן גדולי הדור מרן בעל שבט הלוי שליט"א בספרו ובכת"י על הקריאת קודש, וכן דעתו של הגר"נ קרליץ שליט"א ועוד, שתולעי אניסאקיס כיון שהם נראים לעיניים אותו דבר אם כן רגליים לדבר שזה אותה תולעת ואסורה. וכיון שכפי שאתה נוכחת גדולי דורינו כן הסכימו לסברא זו של רגלים לדבר, ולא חששו לסברות אחרות, עד כדי כך שזו הסברא שהם כתבו לחשוש לאיסור הלכה ולמעשה.

ב. לגבי הסוגיא של חלל הבטן אם דינה כמעיים או לא? וכתבת שהביטול של הדיעה האחרת תמוה בעיניך? ואני מתפלא מאד על תמיהתך והרי זיל בתר טעמא, הרי הכניסה מאוסייה יכולה להגיע לאיברי הנשימה ומה לאיברי הנשימה ולכבד או למוח? אלא שהכניסה של אוסייה מאפשרת כניסה לשאר איברים ולא דווקא לקיבה שזה מקום המזון, וכפי שפשוט לראשונים שאר האיברים שמגיע לשם מאוסייה הגם שזה לכיון הריאה מ"מ מגיע לכבד וזה ממש כפי התיאור על

מחט שנכנס מסימפון לכבד. וממילא זה פשוט שמשם הכניסה היא גם לחלל הבטן, וכפי שמתארת שם הגמ' על המחט שיצאה מחוץ לכבד שנכנס מהסימפון. ובפרט במחט שהיא קטינטא, וק"ו בתולעת גמישה מאד.

ומה שכתבת לחלק בין קיבה לבית הרעי, לא זכיתי להבין דברך כיון שכל מה שמגיע לקיבה זה רק מן המזון ומשם ממשיך לבית הרעי, ומה הקשר שיש בין אוסייה לבין קיבה? וע"כ מה שהבאתי בשם הב"י שמאוייה נכנס למעיים הכוונה לשאר איברים או חלל המעיים שגם הם נקראים מעיים והכניסה אליהם מאוייה. וע"כ שהכל נקרא מעיים ולא דווקא הקיבה או בית הרעי כלומר מקום כניסת המזון.

ומה שהבאנו שיש דברים מפורשים ברבותינו האחרונים, שמפורש בדבריהם לאסור, וכב' כתב שאין בדבריהם כדי הכרעה, כי לא הביאו ראיה מפורשת מן הראשונים, וכו'. ואני הקטן מאד תמה על סגנון הדברים, וכי יש לך הוכחה אחרת מן הראשונים או מאיזה אחרון או מכל מקום אחר? והרי אין לך אלא ספיקות מהרהורי לבך, ודעתם של גדולי האחרונים כגון הבית אפרים או המהר"י עייאש זצ"ל, שדעתם רחבה כאולם ונזכרים בדחילו ורחימו בלימוד ההלכה הפסוקה ובפרט בי"ד והם מכריעים כדבר פשוט כסברא זו שהכל נקרא מעיים והכל אסור, וכב' בהבל פה כותב שאין זה כדרך הכרעה, וחוששני שיש כאן סגנון שיש לחזור ממנו, וד"ל.

ומה שכתבת על דברי הקיצוש"ע שכוונתו בתוך החלב וכו', ודייקת שהכוונה בתוך ממש ועוד שמזה שהוא לא ציין על המציאות של חלל הבטן משמע שזה להיתר ורק האחרים האסורים. אחמה"ר הלא תתמה כיצד הגיעו התולעים לתוך החלב דגים שאינם קשורים לכל איבר מאיברי הנשימה או המזון, וכל הכניסה אליהם אפשרית רק מחלל הבטן שמשם הם יושבים על החלב או על ביצי הדגים וכידוע בימינו, רק שיש את אותם שיושבים על הקרומים, ועם הנקיון של פנים הדג והקרומים מוציאים הכל לבחוץ ויש את אותם שמספיקים להיתקע על הביצים עצמם, ולולא הניקיון הדק היטב הם נשארים שם, ועל כן הוא הזהיר היכן שיש את הבעיה, וזו ממש המציאות של ימינו, שאנחנו רואים מידי יום ביומו כאשר אנחנו מפקחים על ניקיון התולעים בשני מפעלי הסלטים הגדולים בארץ, והם מייצרים גם סלט של ביצי דגים, והביצים מגיעים מחו"ל בחביות עם הכשר אך מתולעים, וכאן משגיחים מומחים מטעמינו דואגים לפקח על הסרת התולעים, ואכן כל התולעים שנותרים לאחר הניקיון בחו"ל הם אותם התקועים בתוך חלב או ביצי הדגים, וזה ממש דברי הקיצוש"ע. וממילא מובן מדוע הוא

התריע בעיקר על כך ולא על חלל הבטן שאין לו משמעות מבחינתו כיון שהוא דיבר על ביצי הדגים ולא על הדג עצמו, וגם בדג עצמו עיקר הנגיעות היא על איברי הפנים כי השאר יורדים בניקיון שעושה עקרת הבית לפני השימוש בדג. ורק בימינו נפוץ הענין שיש שאיבה מיכנית של חלקי הפנים, וחלק מן הלכלוך והקרומים של בני המעיים נותר ועמו הלכלוך, ובהזדמנות הראשונה הם חודרים אל הבשר. ולכן עיקר הבעיה בבשר הדג זה בשיטות הדייג והעיבור של עשרות השנים האחרונות בעיקר וכמבואר בתשובותי האחרות.

ועל דברי המל"ח, אני תמה וכי יעלה על דעתך שיאסור בין העור לבשר כדעת הרמב"ם כשלהדיא סבירא ליה כדעת השו"ע? וכוונתו פשוטו כשהוא מדבר על תולעי הנמצאים בתוך חלל הבטן מצד השדרה ונמצאים בין הקרום – העור – לבין הבשר וכעין מה שאנחנו מוצאים מידי יום את אניסאקיס במצב כזה, ולא הכוונה בצד החיצוני של הדג. [ולצערך בזמן כתיבת הדברים אין ספר מל"ח מצוי לידי, אבל פשוט לי שזה כוונתו למיטב זכרוני].

ומה שכתבת בסוף דבריך שאם חלל הבטן אסור אז ממילא גם אותם שבבשר, ואם זה מותר, צע"ג אם לאסור אלו שבבשר, וכו'. וכבר כתבתי לעיל שלא ראיתי למי שהוא שכתב להתיר ואדרבה דעת כולם לאסור ואשמח לשמוע מי מכל אותם "מתעקשים" כריסו שווה לזרת של רבותינו האחרונים כהמהר"י עייאש זצ"ל ואחרים שכתבו לאסור. שיש כלל לציין זו כאפשרות.

ג. ומש"כ לגבי גודל התולעת, שבתשובה העיקר חסר מן הספר, ובעיקר יש לדון על הגודל בשרימפ"ף הקטן ולא בדגים הגדולים. ראשית, אין תועלת לטחון קמח טחון, וכיון שעסקתי בזה כ"כ הרבה לכן כתבתי בתשובה מסוימת זו בקיצור ממש. ועוד, שחשוב שתדע שכל מומחי אוה"ע בדקו את עיקר הבדיקות שלהם באותם שרימפסים מלבד בדגים הגדולים. ועוד כפי שצינת שאנחנו בדקנו אותם הרבה מאד. ועוד שזה לאו דווקא בדגים טמאים אלו, וגם בסרדינים הקטנים הם יכולים להיבלע כדג ראשון, וזה מצוי לפנינו גם היום בא"י ואנחנו בודקים זאת מידי שבוע עבור כמה ממפעלי הדגים מעושנים, ובכולם הם ניכרים וגדולים מעל חצי ס"מ בד"כ. [וכמובן שכל זה מה שנראה לעינינו כשאנחנו פותחים את הדג, ואין לי כל ידיעה ודאית על הגודל בזמן הכניסה אל הדגיג או השרימפ"ף הקטן, ואין אחד שיודע מזה באמת אלא בסברא והשערה. אלא שלמעשה אם היה בגודל שאינו ניכר היינו אמורים ולו פעם אחת לראות שלב קטן כל כך ולפחות בדגיג אחד בבדיקות המעבדה השוטפים שאנחנו עושים], אלא שלענ"ד אינני מאריך בזה, כיון שבדגים הגדולים שהם לפנינו בדיון, ובהם זה מגיע מהמזון וזה נמצא

בבית הרעי ובמעיים ממש והם בוודאי אסורים. ממילא אין לי כלל נפ"מ לדון לגבי השלבים הבאים, כי בוודאי כולם מגיעים מאותו מקום וכולם גדולים וניכרים, וממילא אסורים, וה"ה גם אותם שבתוך הבשר שהכל אחד.

ד. לגבי זמן כניסת התולעת אל הדג, בזה אני מסכים עמכם שמצד המציאות יש חשיבות, ובפרט לאלה שהתעקשו שמה שבבשר הם מותרים דמיניהו קגבלי, על כך כתבתי להם שמעולם הם לא גדלו בבשר כי הם נכנסים בד"כ לבשר רק לאחר מיתה. ומה שכתבת שלדעת מומחים הם נכנסים גם מחיים כגון אותם שעם קפסולה, הנה אם כב' מתכוין לאותם שהם גרגרי אורז, הם אינם אניסאקיס כלל, והם מין אחר והם אכן רק בבשר ומעולם לא במעיים ולא בחלל הבטן, ואינם באים מבחוץ כלל, וכפי שצירפתי לך את מכתבו של אותו ד"ר מארגנטינה. ועכ"פ גם ממוחי אוה"ע סוברים שזה נכנס ברוב המוחלט רק לאחר מיתה. וכל זאת להוציא את המציאות שאכן כך נראים הדברים לעינינו כאשר דג שהוא מאד נגוע במעיים לעיתים מאד נקי בבשר ולעיתים מאד נגוע, וכל ההבדל זה המהירות ואופן הניקוי של הדג, וכמתואר בתשובות האחרות שתיארתי את כל הנעשה בעניין. וכפי שכבר אמרתי לך שכל התהליך צולם בתמונות ובהסרטה, ואני מזמין את כב' לראות את הדברים בעיניו כדי שיראה הדברים בעיניו ממש.

ה. מש"כ בסו"ד לגבי התולעת לאחר בישול בשר הדג. הנה יש להבחין בין בישול התולעת כמות שהיא לבין הבישול כשהיא בלועה בתוך הבשר. הנה לקחנו כמה פעמים תולעת כמות שהיא ושמנו בתוך מים רותחים ולא היה שינוי כמעט כלל. ומאידך לקחנו דג סלמון ובישלנו אותו הרבה זמן יותר מזמן לאכילה. והיה קשה מאד לבדוקו כי החתיכות מתפוררות מיד עם הנגיעה בבשר המבושיל, ובכל אופ הוצאנו ממנו תולעת אניסאקיס שלימה מתוך הדג. וכל זה נעשה לעיני כמה דיינים מבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א ובבית של חתנו בב"ב.

ובאמת שכמה פעמים נשאלתי מדוע אין כאן בכלל ספק ספיקא להתיר ספק יש בדג המסויים שלפנינו וספק שמא אין, ואת"ל שיש בדג, מ"מ ספק שמינייהו קגבלי ולא מבחוץ [כי הרי השפ"ד כתב שגם במעיים זה רק משום הספק שמא באו מבחוץ מאוסייה]. ועל כך השבתי שמעיקרא פירכא, כיון שכל דברי השפ"ד זה על חידוש הגמרא לאסור באיברים שהכניסה מאוסייה, ועל זה אמר שזה על דרך הספק שמא משם הם באו, אך אם מישתכח בבית הרעי הרי זה ודאי שזה הגיע מבחוץ עם המזון ובזה לא באנו לבית הספק כלל. וכיון שתולעים אלו נמצאים גם בשאר מקומות והם ממש תולעים לענ"ד אין לי ספק כלל ובוודאי באו מבחוץ ובוודאי אסורים. ועוד שגם הספק השני איננו קיים כלל בדגים

המגיעים ממקומות מסויימים שבוודאי כל דג הוא נגוע וכגון הסלמון מן הים, או שאר דגים מאלסקה וחלק הגדול מנורבגיה ועוד ואף בהרינג במעיו של הדג או הבקלה במעיו ואפילו מארגנטינה. אלא שאה"נ אם ניקו את כל בני המעיים וכעת רק חתיכת בשר לפנינו, יש לבדוק מחדש את רמת הנגיעות שבבשר עצמו, וכאן יש דגים שגם בבשר עצמו זה חזקת נגוע כלומר יותר ממחצית וכגון הסלמון, הפולוק, הסול ועוד חלק קטן מהדגים. בכה"ג אין ספק שני, אולם באותם שהם רק מיעוט המצוי או אף פחות מזה, כגון בקלה מארגנטינה [ובפרט אותם המעובדים באוניות ומגיעים לארץ עם עור] או פילה דג הרינג וכי"ב. אכן בזה יש ספק שמא יש או שמא אין. בכה"ג אם יצטרף ספק נוסף, יש מקום להקל, כגון שנחתך הדג לחתיכות קטנות כגון הפרוסות הקטנות של ההרינג כפי שמצוי היום, יש מקום לס"ס להקל, שמא היה או לא, ואף אם היה שמא בזמן העיבוד כבר נחתך. ולחייב בדיקה בזה זה טורח גדול ובפרט בהרינג שצריך אור מיוחד, ועל כן בכה"ג הרוצה להקל יכול לחפש דרכים להקל בזה. אבל באופן שרירותי להשתמש בספיקות אין זה נכון, כל זה הוא הנלענ"ד, והיי"ת יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

דברים הבאים עם הסעודה

[סוגיא זו באה אצלנו באריכות ולכן נחלק אותה בע"ה על פני כמה

גליונות]

א. הגמרא ברכות (דף מא:): "אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם ושלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ואין טעונים ברכה לאחרייהם". ופרש"י "דברים הבאים מחמת הסעודה, ללפת בהן את הפת, אין טעונים ברכה, דהווי להו טפלה וכו'".

והתוס' ד"ה הלכתא דחו מה שפירש רש"י דדברים הבאים מחמת הסעודה היינו שבאים ללפת בהן את הפת דאם כן מתני' היא דמברך על העיקר ופוטרו את הטפלה ומאי קמ"ל (ובסגנון זה הוסיפו להקשות הרא"ש והתר"י מהמשנה דבירך על הפת פטר את הפרפרת וכן הקשו גם בתוס' הרא"ש ותוס' ר"י חסיד) ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא היין אינו טפל לפת ואנן במידי דטפל לפת מיירינן [והתר"י טען עוד דלשון "בתוך הסעודה" אינו מורה על זה דאם כן הול"ל דברים הבאים ללפת בו את הפת].

ו**כתבו** התר"י בשם רבם (הרבנו יונה) ליישב פירוש רש"י דמיירי כאן שהיו עומדים באמצע הסעודה והביאו לפנייהם תאנים וענבים כדי ללפת בהם את הפת ואכלו מהם עם הפת ועכשיו אוכלים אותו בלא פת אבל מתכונים לאכול לאכול אותם בסוף עם הפת ובא רב פפא להשמיענו דאע"פ שאוכל אותם בלא פת אינו מברך לא לפניו ולא לאחוריו דמאחר שמתחילה הביאו אותו כדי ללפת בו את הפת תחילה וסוף מצטרף הוא עם שאר הסעודה והשתא אתי שפיר לשון "בתוך הסעודה" דנקט ואתי שפיר נמי מאי דפריך יין נמי תפטר ליה פת דר"ל לדברך שאתה אומר דאע"פ שאינו מלפת בו את הפת אין מברכין עליו כיון שמתחילת עיקרו לא בא אלא בעבור הפת אם כן היין נמי מחמת הסעודה עיקרו

והיה לנו לומר דאע"פ ששותה אותו בפני עצמו מצטרף הוא עם הסעודה ואינו מברך עליו ותירץ דיין גורם ברכה לעצמו (וע"ש אם הפרות הם עיקר הסעודה ומתחיל ללפת בהם את הפת ואח"כ אוכל מהם בלא פת אע"פ שבסוף אינו אוכל עמהם פת כלל אינו מברך עליהם. ע"ש שהביא סיוע לזה מהירושלמי).

אבל הרשב"א העמיד פרש"י כפשוטו שמדובר שהפרות מלפתים את הפת [והענין דברשב"א משמע דאין הכונה שיאכל את הפרות ממש עם הפת אלא כל שאוכל את הפרות רק כדי לאכול את הפת נקרא ללפת את הפת משא"כ בתר"י וברז"ה משמע דמחמת הסעודה הוא שהפרות באים ממש עם הפת ושלא מחמת הסעודה הוא כשבאים בפני עצמם] וכתב דאע"ג דמתניתין היא דהעיקר פוטר את הטפל מ"מ משום הנך דקא כליל ואזיל נקט לה הכא אי נמי איצטריכא ליה קצת דסד"א כיון דאין דרכן לבא ללפתן לפת אע"ג דהאי מלפת בהו בטלה דעתו ולא מיפטר, קמ"ל. [והתוס' הרא"ש ותוס' ר"י חסיד דחו שני יישובים אלו "דאם כן לא הוה ליה לרש"י לומר בהך לישנא", ע"ש].

ב. והביא עוד הרשב"א מה שתירץ הר"ז הלוי דהא דרב פפא מיירי בשלא היו הדברים בפניו בשעה שבירך על הפת והו"א דטפלה לא מיפטרה אלא בשהיתה לפניו מעיקרא דדעתיה עלויה בעידנא דבריך המוציא, קמ"ל כיון דטפלה ניהו לא בעו ברכה. [וגם תירוץ זה דחו הרא"ש (סי' כו) והתוס' הרא"ש ותוס' ר"י חסיד "דמהיכא פשיטא ליה כולי האי דמהאי טעמא הוי כמו דברים שמלפים בהם את הפת", ע"ש. ובעיקר מה שכתב הרז"ה דאף שלא היו בפניו נפטרים בברכת הפת, הסביר המ"א (סי' ריב סק"ב) דזה מפני שדעתו על כל מה שיביאו לו והראה לס"ס קעז, וכונתו למה שפסק המחבר שם (סעיף ה) דאם אחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אפילו מדברים שדרכן לבא ללפת את הפת (ועי' מ"ב דזה אפילו אם אוכלן עם הפת) צריך לברך עליהם (וביאר הב"י דזה דוקא לפניו) כדין נמלך, ע"ש. והוא מספר הפרדס ומבואר דכשבדאי לא היה דעתו עליהם אינם נפטרים על ידי הפת. אבל העינים למשפט כתב דמהראבי"ה והמאירי ולשון ריא"ז בשלטי גבורים משמע דאפילו לא היה דעתו עליהם בשעה שבירך המוציא נפטרים. ובאמת במאירי מבואר דאם זה היה רק מדין עיקר וטפל היה צריך שיהיה דעתו עליו מתחילת האכילה אלא דכאן "הכל נכלל בברכת הפת". וכן נראה בלשון ריא"ז, ע"ש].

ומה שפירט רב פפא "בתוך הסעודה" דלכאורה פשיטא הוא כיון שמדובר בדברים הבאים ללפת (וכמו שהעירו הרא"ש והתוס' הרא"ש ותוס' ר"י חסיד) כתב

הרשב"א דלאו דוקא הוא אלא אגב הנך בבי דאיצטריך בהו "בתוך הסעודה" ו"לאחר הסעודה" נקט נמי כאן "מחמת הסעודה בתוך סעודה". ומה שהקשו מקושיית הגמרא מיין אע"ג דהיין אינו טפל לפת פירש הרשב"א ד"יין נמי מחמת הסעודה הוא בא דלשרות המאכל בא, ע"ש.

ג. והתוס' (וכן הוא ברא"ש ובתוס' הרא"ש ובתוס' ר"י חסיד בשם בה"ג והתר"י הביא פרוש זה בשם ר"י הזקן) פירשו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר הרגילין לבא מחמת הסעודה שרגילין לאכלן עם הפת כגון בשר וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם אפילו אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באים הפת פוטרן. [והתוס' ר"י חסיד הביא דיש ספרים דגרסי להדיא בשרא וכוורי, ע"ש. ולשון הרבנו יונה כגוןבשר וביצים וגבינה ודגים שאין דרך לאכול אותם שלא בשעת הסעודה כמו שדרך לאכול הפרות אלא דרכן של אלו לאכול אותן בשעת הסעודה להשביע וכן דייסא וחביץ קדרה וכיוצא בהם שבני אדם אוכלים אותם להשביע וכו', ע"ש. גם הרא"ש כתב בשם הערוך דעל הדייסא אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו].

והשו"ע (סי' קעז ס"א) פסק כהתוס' והרא"ש וז"ל דברים הבאים בתוך הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וביצים וירקות וגבינה ודייסא ומיני מלוחים אפילו אוכלם בלא פת אין טעונים ברכה לפנייהם דברכת המוציא פוטרן ולא לאחריהם דבהמ"ז פוטרן.

ד. ובמה שכתב רש"י ד"ה דברים הבאים מחמת הסעודה, ללפת בהם את הפת וכו' אין טעונים ברכה, וכו' הלכך כל מידי בין מזון בין פרות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו, ע"ש. הקשה תלמיד חכם אחד דמה הוסיף רש"י ב"הלכך" שלא אמר קודם לכן ומתוך כך רצה לומר דמה שפרש"י מקודם דברים הבאים מחמת הסעודה, ללפת בהם את הפת פי' שרגילין דברים אלו לבא ללפת את הפת ואפילו שעכשיו אינם מלפתים את הפת בכל זאת טפלין הם לפת ועל זה מוסיף רש"י הלכך כיון דחזינן דעצם הדבר שרגיל ללפת את הפת גורם שיהיו טפלים לפת אם כן אפילו בדבר שאינו רגיל ללפת אם אוכלו עם הפת נפטר בברכת הפת, ע"כ תוכן דבריו.

אבל האמת יורה דרכו דכל הראשונים פה אחד הבינו בדברי רש"י דדברים

הבאים ללפת את הפת מיירי שעכשיו מלפתבהם את הפת וכך הביא בעינים למשפט מהפרדס הגדול לרש"י (סי' סט-עב) לכן קשה מאד להחליט שרש"י כאן התכוון אחרת. ובעצם קושייתו נראה לענ"ד לבאר בפשיטות דכונת רש"י כנגד מה שהוא עתיד להסביר דבשלא מחמת הסעודה יש חילוק בין מזון לפרות ולכן מקדים רש"י כאן להבהיר דבדברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו ללפת את הפת כיון שסיבת הפטור הוא מטעם שהם טפלים לפת אם כן אין לחלק בין מזון לפרות דאפילו בפרות אין לברך לאחריהם אפילו שאינן באים למזון, ודו"ק.

ה. ולענין דייסא שאכלו עם פת, עי' אור זרוע שהפת פוטרנו לפי שיטת רש"י וכן נראה מהמהרי"א שהביא הב"י שכתב דיש לחוש לדברי רש"י (שיש לברך לפני הדייסא) וכשיביאו לפניו דייסא יאכל עמה פת בתחילה ובסוף, ע"ש. ומבואר דבזה לא יצטרך לברך על הדייסא כיון שאוכלה עם הפת. אבל העינים למשפט הביא מהפרדס (סי' סט) דאפילו אם אוכל הדייסא עם הפת צריך לברך בתחילה בורא מיני מזונות דבטלה דעתו אצל כל אדם וכמבואר בביצה (דף טז.) דדייסא לא מלפתא דאמר רבי זירא הני בבלאי טפשי דאכלי נהמא בנהמא וכן הוא בתוס' ר"י חסיד בשם מחזורים ושכן הוא במחזור ויטרי אלא דאם הביא אותה לפני ברכת הפת (דהיינו שהיה על השולחן כשבירך על הפת) אז ברכת הפת פוטרנה. והוסיף שם דה"ה בפרות כיון שאין דרך ללפת הפת עם הפרות, ע"ש. והנה ברש"י אצלנו מבואר דאם ליפת הפת עם הפרות אינו מברך עליהם ואם כן נראה דחזר בו רש"י ממה שכתב בפרדס והשתא נוכל לומר דה"ה לדייסא אם מלפת בה את הפת אינו מברך, ודו"ק.

ו. שם במימרת רב פפא ודברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם.

ופרש"י, "דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע טעונים ברכה לפנייהם, דלאו טפלה נינהו ואינם בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא. ולא לאחריהם, דמיני מזון נינהו ובהמ"ז פוטרנו. [וכתב התוס' ר"י חסיד דמה שהזכיר רש"י תרדין עם הדברים הבאים שלא מחמת הסעודה לא דק שהרי אינו מזון וכו', ע"ש. וכן מבואר בגמרא לקמן (דף מד:) דכרוב למזון ותרדין לרפואה ומסיקה הגמרא דכרוב אף למזון ומשמע דתרדין הוא רק לרפואה ולא למזון דאם לא כן הרי הוא ככרוב].

ז. והביאו המפרשים דגם הבה"ג פירש כפרש"י. ותמהו המפרשים דאיך יתכן כלל שיהיה צריך לברך על הדייסא ברכה לפניו ולא יפטר בברכת המוציא הלא אין לך מחמת הסעודה יותר מזה דהוה עיקר הסעודה (הרא"ש) ועוד דאמרינן במתניתין (דף מב.) בירך על הפת פטר את הפרפרת ודייקינן בגמרא (דף מב.): דכל שכן מעשה קדרה ואמרינן לעיל (דף לז.) דאלו הן מעשה קדרה חלקא טרגיס וטיסני דהיינו דייסא (תוס' והרא"ש). ועוד הקשה הר"ר יוסף ז"ל דלעיל אמרינן דמברך על הצנן ופותר את הזית משום דצנן עיקר כל שכן הכא דפת עיקר וכו' (הרא"ש) ועוד דתלה טעמא משום דמזון נינהו ולכך נפטרו בבהמ"ז ואי איתא להאי טעמא הוה ליה לגמרא לפרושי אלא דתלי טעם הפטור שבאים בתוך הסעודה (הרא"ש).

הלכך פירשו התוס' והרא"ש דדברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה הם כגון תמרים ורימונים ושאר כל הפרות שאין רגילין ללפת בהם את הפת טעונים ברכה לפניהם, דכיון דלאו מעיקר הסעודה הם אין ברכת המוציא פוטרן אבל לא לאחריהם, דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו בתוך הסעודה והיינו כרב הונא ורב נחמן ודלא כרב ששת.

והתר"י פירשו בשם רבם (וכן פירש הרשב"א) דשלא מחמת הסעודה היינו שלא הביאו אותם ללפת עמהם כלל ואוכל אותם בפני עצמם (והוא כנגד מה שפירש הרבנו יונה ב"מחמת הסעודה" שאוכל אותם כדי ללפת בהם את הפת) מברך לפניהם שאינם מצטרפים עם הפת ואינו מברך לאחריהם שמצטרפין עם מה שאכל ובהמ"ז פוטר את הכל.

ח. והנה עד כאן לא פליגי הראשונים אלא לפרש מה שאמר רב פפא "שלא מחמת הסעודה" [וכל אחד פירש "שלא מחמת הסעודה" כנגד מה שפירש ב"מחמת הסעודה" דהתוס' והרא"ש והשו"ע שפירשו דמחמת הסעודה היינו שהוא עיקר הסעודה ממילא שלא מחמת הסעודה היינו שאינו מעיקר הסעודה. והתר"י והרשב"א שפירשו מחמת הסעודה שבא ללפת את הפת (לרבנו יונה שאכל בתחילה וסוף ולהרשב"א היינו שמלפת הפת עם הפרות) אם כן שלא מחמת הסעודה היינו שלא בא ללפת את הפת (לרבנו יונה שלא אכל פת בתחילה ולהרשב"א שלא מלפת בהם את הפת)] אבל כולם מודים דרב פפא דיבר בפרות ודלא כפרש"י. וכן פסק השו"ע שם (סי' קעז ס"א) אלא שנטה לפי' התוס' והרא"ש וז"ל, "דברים הבאים שלא מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם

ללפת בהם את הפת כגון תאנים וענבים וכל מיני פרות אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפנייהם דברכת המוציא אינה פוטרם דלאו מעיקר הסעודה הם ואינם טעונים ברכה לאחריהם דכיון שבאו בתוך הסעודה בהמ"ז פוטרתן, עכ"ל.

[המשך בע"ה בגליון הבא]

הרב יוסף צברי שליט"א

מח"ס "ויען יוסף"

בענין ספק ערלה

נפסק להלכה (סי' רצ"ד סעיף ט') שספק ערלה בא"י אסור, וספק ערלה בחו"ל מותר, והנה כיום בארצנו הקדושה ערלה שאלה זו האם מותר לקנות פירות מכל מקום אי נחוש לספק ערלה שבא"י אסור. ואף שעלתה שאלה זו משנים קדמוניות, הנה בזמנם רוב השדות היו של גוים [ואצלם לא מתעורר ספק בקבוע] וגם לא היה מצוי כ"כ שיוציא העץ פרי בזמן כ"כ מוקדם של ג' שנים וראוי למאכל. אך כיום שרמת המסחר והשיווק המהיר נכנסה אף לתחום הפירות, מוצאים היום דרכים ושכלולים למהר את גדילת הפרי ושיהא נראה גדול וטוב למאכל אף תוך ג' שנים ושזמן הגידול יקח פחות זמן, וכן שדות רבים יותר היום נמצאים ברשות יהודים, ולכן כיום השאלה חמורה יותר, וכבר עמדו בשאלה זו גדולי פוסקי דורינו, ולא באנו אלא לעמוד על כמה נקודות בסוגיא זו מאשר השיגה ידינו בס"ד. וזה החלו:

א. דברי הפוסקים בדין לוקח מן הקבוע

והנה בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יו"ד סי' כ"ד) סן על אותם הסוחרים שקונים בסיטונאות מבעלי השדות, שבהם חיישינן שיש בהם ערלה, דהלא השדה נחשב "קבוע" ונפסק להלכה שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי (סי' ק"י ס"ג) וממילא עלינו לדון האם גם הלוקח ממי שלקח מן הקבוע, אסור לו הדבר שקיבל מדין כל קבוע כמחצה על מחצה דמי או שכל איסורא דקבוע נשאר דוקא אצל מי שלקח ביד מן הקבוע אך לא עובר למקבל ממנו.

והביא את שו"ת דברי חיים (ח"ב, יו"ד, סי' נ"ג) למהר"ח מצאנז דכתב שאם הקונה מבקש מהמוכר לשלוח לו הסחורה שיש שמערבים בה שומן דבר אחר, והמוכר שולח לו כפי בקשתו, ודאי דבכה"ג חשיב כלקח מן הקבוע, דמה לי לוקח ביד או שמצוה ליתן לו מן הקבוע. ולא יחלוק ע"ז זולת חסר דעת, ולכן הדבר פשוט לאסור סחורה במדינתנו, ובפרט שהסוחרים סמדינתנו יודעים שלוקחים מבתי חרושת שעליהם העידו שמערבים שומן של איסור, ואין לסלסל

אלא במדינות שלוקחים מהסוחרים של מדינתנו שיש לומר שלדידהו מקרי פירש, אך כדיין שי לומר שגם בזה שנקרא שם איסור ביד ישראל המוכר שלקח מן הקבוע אסור ליקח ממנו, ע"כ.

וכן כתב החזו"א (י"ד סי' ל"ז אות ג' תוך ד"ה היה) וז"ל: "ואע"ג דבישראל כשר לקח ונאסר מדין קבוע רשם שאסור לו כן אסור לישראל אחר", עכ"ל. הרי שנקט בפשטות כהדברי חיים שאיסורא דקבוע עובר מן הלוקט ביד ללוקח נמני, ושם נסתפק בד"ז בישראל מומר שאינו מכיר חנויות הכשרות והטריפות וסיים שם לאסור אף בכה"ג ע"ש.

אלא שבשו"ת טוב טעם ודעת (תליתאה ח"ב סי' י"ד) כתב להשיב על הדברי חיים הנ"ל שהובאו אליו במכתב שדבריו תמוהים, שכל שאינו לוקח מן הקביעות רק המוכר שולח אליו, היינו פירש, ואזלינן ביה בתר רובא דהוי כעין מה שאמרו (זבחים ע"ג ע"ב) וניכבשינהו דניידי, ולכן העוקר שכל הלוקח אינו לוקח מן הקבוע רק המוכר שולח לו חשיב פירש וכל דפריש מרובא פריש וזה ברור לכל יודעי דת ודין כע"ד.

ולכאורה נראה מתוך דבריו שכוונתו להביא ראיה מהגמ' בזבחים שם דכיון שגורמים לבהמות לרוץ זה כבר הופך את הבהמות מדין הקבוע הקודם שהיה בהם לדין כל דפריש מרובא פריש, וממילא אף הכא נימא הכי שניידות הדבר הנלקט מהשדה ללקוט ומהלוקט ולוקח ממנו זה ג"כ כעין מבטל אדין הקבוע והופך לכל דפריש ומותר, ואם בבעלי חיים החשובים דלא בטלי אמרינן הרי כל שכן בשאר הדברים הבטלים ברוב חד בתרי מדינא.

אלא שאם זו ראייתו יש לדון דלא דמו להדדי, דדוקא התם כאשר כל הבהמות עומדות במקום אחד, אם הם יעמדו יהא להם דין קבוע, וכאשר ינודו יהא להם דין כל דפריש ולא דין קבוע, וממילא חל בהם דין כל דפריש ויתבטל מהם דין כל קבוע הקודם. אבל הכא כאשר הפרי היה בשדה כבר היה לו דין קבוע מהודר שלא בטל ממנו אפי' לאחר לקיטת הראשון, רק שאנו דנים כעת האם ממשך הדין קבוע אף לשני הלוקח ממנו, אך ודאי שלא חשבנו לתת דין "כל דפריש" על הפרי רק מחמת שנלקט מן השדה. וכיצד נביא ראיה מאופן של בהמות שבעצם לקיחתם התירם הוא כל דפריש לסוגיין שעצם לקיחתו אוסרתו מדין קבוע. וצ"ע.

ויש להעיר רק שבלשון הדברי חיים איתא "שאם הקונה מבקש מהמוכר לשלוח לו הסחורה וכו' אך בלשון הטוב טעם ודעת איתא "שאינו לקוח מן הקביעות רק המוכר שולח אליו" דלכאורה יש הבדל בין אופן שהלוקח ממש מתקשר לסוחר ומבקש ממנו ללקוט לו מן השדה הספק [או לקנות מהבית חרושת במעשה ההוא] שאז לכאורה כיון שהלוקט עושה זאת בשליחות הישירה של המזמין הוי כעין יצא אריכתא דידיה וממילא כיון שגם המצווה יודע שעושים בשבילו שליחות ולקיטה משדה ספקית א"כ הספק לא מתעורר רק ממתי שהסחורה מגיעה אליו אלא כבר בבקשה שמבקש שילקטו לו משם, משא"כ באופן שלא הזמין מעשה זה אלא הסוחר בא אליו לביתו עם פירוצ ספק [וכגון שמכיר אותו שקונה ממנו סחורה בכמות קבועה ובימים קבועים] שאז שייך יותר לומר שהספק מתעורר אצל המקבל ברגע זה, ולכאורה אם כנים דברינו נמצא שלא פליגי דכל מה שהסוחר הדברי חיים זה דוקא באופן שמזמין וכה"ג אך כשמקבל ממנו שמא יודה, וכן הטוטו"ד הקיל דוקא שלא ציוהו ליקח מן הספק אלא רק קיבל ממנו לבד אך בציוודיו יודה, ואין משמע כן מלשונותיהם וד"ק.

ב. בדברי הרשב"א בנידון

ושם דן היב"א לפשוט השאלה מלשון הרשב"א בתורת הבית [הארוך, שער ראשון מדיני התערובות] וזה לשונו: "ומה שאמרו כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הני מילי כשלקח הוא מן הקבוע לפי שספק נפל לו בקבוע, אבל אם לקח אחד מן הקבוע ונפל מידו או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעתו ולא נודע אם מן ההיתר המרובה או מן האיסור המועט, אין זה קבוע שהרי לא נפל לנו הספקאלא בפירש, ובכל כי האי אמרינן כל דפריש מרובא פריש, והיינו סיפא דתניא ובנמצא הלך אחר הרוב, ואעפ"י שדלתות מדינה נעולות ואין בשר נכנס למקום זה אלא מאותן חנויות וכל שבא לכאן מאותן חנויות בא אפילו הכי מותר דהא לא נפל לנו הספק בקבוע אלא בדפריש וכדאמרינן בשלהי פ"ק דכתובות א"ר זירא אע"פ שדלתות מדינה נעולות, והני מילי בשלא ראינו יוצא מן המקולין אבלראינוהו לוקח ויוצא מן המקולין הרי נפל לנו הספק בקבוע ואסור וכו' עכ"ל.

ובמה שכתב הרשב"א: "אבל אם לקח אחד מן הקבוע ונפל מידו או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעותו" יש לדון מאי קמ"ל בב' מקרים אלה, דאי מיירי בהניחו חוץ מקביעותו באופן שהמוצא לא ראה את הלוקח המניח, לכאורה

זה ממש כמקרה הראשון של נפל מידו דבשניהם מצא המוצא הדבר הנלקט ללא בעליו.

ושמא י"ל דמלשון זו יש להטוב טעם ודעת ראייה לשיטתו, שאף אם אני יודע מהיכן לקט הלוקט הראשון, אפי' שכלפי הלוקט הדבר אסור מדין קבוע ללקוח ממנו הדבר מותר, דלהכי כתב הרשב"א מעיקרא אופן של "נפל ממנו" שהמוצא לא רואה את הבעלים, והוסיף לחדש אופן נוסף שאפי' הניחו חוץ ממקום קביעותו כולל אם נתן זאת לחבירו ממש, אין דין הקבוע שלו עובר לחבירו אפילו שחבירו מכיר ויודע בו מהיכן לקט שאיסור דקבוע שייך תמיד אך ורק על הלוקח מהקבוע.

אלא דיש לדחות, דאם לדין יש תשובה, די"ל דכוונת הרשב"א היתה באופן שהמוצא ראה את הלוקח מהקבוע בשעת שהניח את הנלקט חוץ ממקום קביעותו, ואחרי שהלכו הבעלים הלך הוא ולקחו משם, שאז יש כאן ב' מקרים גם מקרה של "ונפל מידו" דהיינו שנמצא שאין ידוע ממי נפל, ומקרה נוסף של לקיחה חוץ ממקום קביעותו אף שראה את הלוקט שהניחם שם ואפ"ה קמ"ל הרשב"א שבב' מקרים אלו אין איסור הקבוע של הראשון עובר לשני, אך באופן שיפגשו הלוקט הראשון והשני ובשפט אם יעביר הלוקט הראשון את הדבר הנלקט לשני יודה הרשב"א שבכה"ג אף לשני אסור הדבר הנלקט מדין קבוע. וסברת הענין היא שבאופן שאני מקבל מן הלוקט הרשון בידיו, הוא מעביר לשני ממש את ידיעותו בפסק הפירות, שלכן אף לשני זה יאסר מדין קבוע משא"כ כאשר רק ראה השני את הלוקט המניח שלא יעבור לשני דין הקבוע בראיתו וידיעתו זו לבד.

ג. הוכחה משב שמעתתא

והנה השב שמעתתא [שמעתתא ד פרק י"ח] הביא את דברי הרשב"א, לגבי ספק ולד הנולד, וז"ל שם: [אחר הביאו דברי הרשב"א] "וכ"ז בשיטמ"ק לכתובות ספ"ק שם וז"ל בנמצא הלך אחר הרוב ואע"פ שממקום קבוע לקחה מי שנפלה לו אפ"ה שרינן דמ"מ כשנולד למוצא ספק בחתיכה זו כד פריש נולד לו, עכ"ל, ומבואר דין קבוע דספיקו אסור היינו דוקא ספיקא דלוקח וספיקו אסור אפי' לדין, אבל אם נפל מן הלוקח ממנו למוצאה כיון וביד המוצא נולד ספק כד פריש, ואף ע"ג דודאי מן הלוקח דאזלא איהי לגביהו.

ולפי זה אי שפיר דהו"ל הולד קבוע דאורייתא ומשום דהאשה שנתעברה במקום הקביעות אית לה לאשה דין לקוח על העובר והו"ל כלקחה את העובר ממקום הקביעות, וכיון דהאשה היא הלוקח לפנינו אסור לכו"ע, אבל אם אין האם לפנינו דהיא הלוקח אע"ג דהעובר ודאי ממקום קביעות בא כיון דלדידן הו"ל פירש ונולד הספק כד פריש, א"כ הו"ל כנפל מן הלוקח, דכיון דאין הלוקח לפנינו מותר בפירש ומשום דקבוע דאסור אינו אלא מחמת ספיקו דלקוח שלקח במקום הקביעות וספיקו דלוקח אסור אפילו לדידן והאם חשוב כלוקח וכמ"ש, אבל אם אין האם לפנינו שהוה דין לוקח על העובר אף ע"ג דודאי בא ממקום הקביעות וכמו בנפל מן הלוקח וכמ"ש הרשב"א וכו'. עכ"ל השב שמעתתא.

ומוכח מדבריו דיליף מדברי הרשב"א דכל שהלוקח הראשון לפנינו בב"ד, ידיעתו של הלוקח הראשון שעובר זה נלקח מן הקבוע עוברת כביכול לשני שלא נוכל להחיל עליו שם היתר מחמת כן מדין של דפריש אלא רק אם אין האם לפנינו בב"ד, וא"כ מה שכתב הרשב"א "או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעותו" ברור לרש"ש דמירי אך ורק באופן שנמצא הדבר גרידא, ולא בנמסר מן הלוקח הראשון לשני דפשיטא דבכה"ג לא דיבר הרשב"א ואסור מדין קבוע.

ומכאן קושיא על דברי הטוב טעם ודעת דס"ל שאפי' כשהלוקח הראשון נותן לשני סגי בהכי דאצל השני יהא דין קבוע, דהא מדברי הרשב"א כאן מבואר לא כן [ע"פ להש"ש] ודברי הרשב"א הנ"ל הם ראייה לשיטת הדברי חיים והחזו"א שכל שיודע השני שלקח הראשון שנותן לו מן הקבוע, אף לו הדבר אסור מדין קבוע.

ד. דברי הפמ"ג

פסק השו"ע בסי' ק"י סעיף ג': "ט' חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואין ידוע מאיזה מהן לקח הרי זה אסור שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. אבל בשר הנמצא בשוק או ביד עובד כוכבים מותר כיון שרוב החנויות מוכרות בשר שחוטה דכל דפריש ברובא פריש וכו'. ע"ש.

וכתב שם הש"ך בסק"ח בשם הרוקח דלקחו קטן כלקחו עובד כוכבים ע"ש, והפמ"ג בשפתי דעת כתב בסק"ח שם בזה"ל: "ואיכא לעיוני בהא מילתא דודאי אם ראינו ממקולין אף עובד כוכבים אסור כמבואר, ואי לאחר שפירש, א"כ אף גדול ישראל לישתרי, ותדע שהרי הרשב"א אומר כן דז"ל בארוך ק"ה א' אבל

לקח אחד מקבוע ונפל מידו כו' מותר שלא נפל הספק בקבוע, וכן בקצר בדף מ"ג כ"כ הרי שאין קפידא בנמצא ביד עובד כוכבים עכ"ל. ומוכח מדברי הפמ"ג דדין "נמצא" בפשטות שייך אף בנמצא ביד ישראל, כל שהוציא הישראל ממקום קביעותו ובתנאי שלא ראיתי אותו יוצא ומוציא הדבר ממקום קביעותו, וכדהוכיח ד"ז מדברי הרשב"א דידן.

ויש להסתפק בדבריו, מה יאמר הפמ"ג באופן שאמנם לא ראיתו יוצא ומוציא מן הקבוע, אך יודע אני שלקח הוא מן הקבוע, וכנידון דידן האם ידמה הפמ"ג ידיעה לראיה, ולא יתיר אלא אך ורק באופן שיהא לבשר דין "נמצא" בלבד, שלא ידעתי כלל וגם אין לי ידיעה כעת מהיכן הביאוהו, או שכל שלא ראיתו יוצא ממקום הקביעות דין "נמצא" לו אף שיודע אני שלקחו ממקום קביעותו ואפ"ה יהא לי הלוקח לממנו דין של כל דפריש [והסברא נותנת דצד ראשון עיקר].

ואפשר דבהכי פליג הפוסקים דידן, הדברי חיים והחזו"א דייקו מהפמ"ג שלא דוקא ראיה, אלא ידיעה כראיה וכל שיודע אני מהיכן הובא הבשר אתי עליה דין "קבוע" ואסור, כל שאין עליו דין "נמצא" בוסר ידיעה כלל, אך הטוב טעם ודעת אף שכל שלא ראית לה עליה דין קבוע לדידך אף שיודע אתה שהיכן הביאו, ואכתי דין נמצא וכל דפריש עליה.

ולכאורה אפשר להוסיף כאן דיוק מלשון הרשב"א גופיה להוכיח כבצד הראשון בספק דידן, שכן הרשב"א כתב "או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעותו" ומשמע שאפי' שראיתי את הבעלים מניחים את הדבר חוץ ממקום קביעותו [כמו שדייקנו מקודם] ויש לי צד שהוא הוציא את הבשר שהוא כעת מונח מהמקום קבוע, אפ"ה זה מותר כיון שאצלי זה ספק מהיכן זה, וכלן אפי' שיתכן שבאמת הוא הוציא את הדבר שהניח ממקום קבוע כיון שאין לי ידיעה ברורה שאכן כן הדבר שלקחו ממקום קבוע אלא זה אצלי בספק, לא עובר דין הקבוע מהבעלים ללוקח [אם היה לזה פרישה מקבוע], ונשמע שאם באמת תהא לי ידיעה ברורה ללא כל ספק שהלוקח הראשון לקח מן הקבוע וראיתו מניח את הדבר חוץ ממקום קביעותו, אפילו שלא ראיתו מוציא ממש מן הקבוע אפ"ה יאסר לי הדבר מדין קבוע ומכח ידיעתי זאת לבד יעבור דין הקבוע מהלוקח הראשון למקבל השני, ודיוק זה מהרשב"א יחזק את דברי הפוסקים [דברי חיים וחזו"א] הנ"ל דס"ל דכל שיש לי ידיעה שהלוקח לקח זאת מקבוע אף לי הדבר

אסור מדין קבוע ולא אמרינן "כל דפריש" על הדבר שניתן לי כיון שאין ע"ז דין נמצא ודו"ק.

ולהשלמת הענין נציין את מסקנת הפמ"ג באותו נידון שם וז"ל: "ולכך נראה לי בירורן של דברים כן הוא דאם נמצא ביד עובד כוכבים אין אנו מחויבין לשאול לו, וכן נמצא ביד קטן והיינו כל זמן שלא ראינו יוצר ממקולין, ואמנם נמצא ביד גדול ישראל ולא ראינו פירש ממקולין כל זמן שהוא לפנינו מחויבין לשאול לו דאיכא לברורי עין סי' א' [א"ה כוונתו ליר"ד סי' א' הלכות שמיטה דשם נתבאר דשוחט ששחט כבר שחיטתו מותרת דרוב מומחין הן אצלו שחיטה אך קודם ששחט מחויבין אנו לברר בקיאותו במלאכת השחיטה ע"ש] ות"ה קן וחרף, ובעובד כוכבים ששאלוהו צ"ע אי אומר שהוא מטריפה ועדיין צ"ע בי"ז. עכ"ל.

ה. הוכחה מדברי רעק"א

והנה בחידושי רעק"א עמ"ס חולין [דף צ"ה ע"א ד"ה נמצא] חלק על דברי הפמ"ג בלא להזכירו וז"ל שם: "נמצא ביד עכו"ם שאני – הא דנקט ביד עכו"ם ולא ישראל, היינו דמישראל אין רשאי לקנות, דהשתא הוי ג"כ ספק הנולד במקום הקביעות, דהא הישראל בעצמו צריך לקנות דוקא כשר על כן הוי ג"כ ספק אם לקח מהקבוע. אבל בנכרי דלא איכפת דלדידה כולם היתר תלינן שלקח מרובא, לפי"ז אם היו ט' חנויות כשרות ואחת מוכרת אבל מן החי דאף לנכרי אסור ואם נמצא אצלו בשר ג"כ אסור מטעם קבוע, וכזה יש ספק אם נמצא גם קטן דאינו מצווה להפרישו מנבילות אם יהיה מותר וכו' עכ"ל.

ומבואר בדבריו דכיון דכל אחד מישראל מחויב לאכול כשר, ואסור לישראל לאכול בשר ספק, [דנתעלו מן העין אסרו חכמים בבשר], ממילא ל"ש לומר דין היתר בנמצא הלך אחר הרוב וכל דפריש על בשר הנמצא ביד ישראל, ולפי"ז יהא חילוק לדינא בין הפמ"ג לרעק"א בדין בשר הנמצא ביד ישראל להפמ"ג מותר מדין כל דפריש רק שחייב לברר [משמע שאם לא בירר וכבר לקח שרי] אך לרעק"א כל בשר הנמצא ביד ישראל אסור, וכמשנ"ת.

אלא שמדברי רעק"א מוכח כשיטת הדברי חיים והחזו"א, שהרי הבשר הנמצא ביד ישראל, לישראל עצמו שלקח הרי"ז אסור כדין לקח ממקום הקביעות וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ואע"פ שלישראל עצמו הדבר אסור מדין קבוע

קאמר רעק"א שדין הקבוע ממשיך אף לישראל השני הרוצה ליקח ממנו ומוציא את הבשר מידו, שכן כתב מדהשתא היו ג"כ ספק הנולד במקום הקביעות וכו' וכדיאור מצד שהישראל עצמו צריך לקנות כשר ולא בשר ספק. ולא אמרינן דאע"פ דלהישראל הראשון שלקח הדבר אסור מדין קבוע, לשני המוצא ולוקח ממנו אין הדבר מותר מדין כל דפריש, דכל שכן הוא, דאפילו במקום שמוצא הישראל ואין יודע מהיכן לקח אם ממקום כשר או ספק וקבוע ואפ"ה אסור לו רעק"א הבשר ולא התיר מדין כל דפריש, ובל שכן באופן שיודע הישראל שלקח מן הנדון אפי' שלא ראהו שיודה דהבשר אסור למוצאו, דמעולם לא יוכל להתחדש כאן היתרא דכל דפריש בבשר ובשאר מידי דמאכל דכיון שצריך לאכול כשר לא אמרינן בכה"ג בנמצא הלך אחר הרוב וכל דפריש ודו"ק.

ו. בדברי היביע אומר

ולפי כל מה שנתבאר יש לשאול על מש"כ הרב ביביע אומר שם, שלאחר שהביא את הבית יצחק שנסתפק בדין לוקח מן הקבוע האם ממשיך לו דין הקבוע אף לישראל הלוקח ממנו או שיש דין כל דפריש ולוקח ממנו, וציין שבה נחלקו הפוסקים, דדעת הדברי חיים והחזו"א דדין הקבוע עובר אף לשני הלוקח ממנו, וכתב על דבריהם ז"ל: "ודון מינה ואוקי באתרין שמאחר שישראל הביא פירות אלו מן הקבוע אסור גם לישראל אחר ליקח ממנו, ברם עינא רזי שפיר להרשב"א בתורת הבית וכו' [ואחר שהביא לשונו סיים ואח"כ ציין להטוב טעם ודעת וכו'] היא קמן שאף דלקח מן הקבוע והניחו חוץ ממקום קביעותו חשיב שפיר פירש לדין כל שלא ראינוהו שלוקח מן הקבוע, עכ"ל.

ולפי האמור ברור שאין להביא ראיה מדברי הרשב"א להטוב טעם ודעת החולק על הדברי חיים, אלא אדרבה דברי הרשב"א והדיוקים מדבריו מוכיחים כדעת הדברי חיים והחזו"א בפרט לפי אי שלמדו השב שמעתתא והפמ"ג [שציינם שם כתו"ד] שכן חילוק גדול יש בין הוציאו לידע שלוקח ממקום הקביעות ולא כמו שרוצה לחלק בין ידעה לראיה.

ומסתמא כיון שהרגיש בזה סיים שם: "ואף שי"ל דהכא מיירי שזה שלקח מהקבוע ידע מהיכן לקח ולאחר שהניחו חוץ ממקום קביעותו נולד לנו הספק כשפירש משא"כ כשהלוקח ממקום קביעותו אינו יודע מהיכן לקח שכבר נולד הספק במקום קביעותו גם לדין נחשב קבוע, מ"מ גם בנידון דידן פעמים

רבות שהסוחר או בעל הכרם יודע מהיכן לקח ורק לאחר שהובאו הפירות לשוק נולד לנו הספק לאחר שפירשו וא"כ י"ל כל דפריש מרובא פריש, וכל שכן כשקונה מחנות שקנה מן הסיטונאי דחשיב שפיר פירש עכ"ל.

ומה שכתב שהסוחר או בעל הכרם יודע מהיכן לקח פשוט שכוונתו שיודע להם שלקחו ממקום היתר, והספק מתעורר רק לנו בשוק ולא חל כאן מעיקרא דין קבוע האוסר מספק, אלא די ש לציינ שנידון זה שייך לדינא ד"ספק קבוע" דכיון שאין לי ברירות מהיכן באו פירות אלו הווי כולם בספק קבוע והוי פלוגתת קמאי ויתבאר לקמן.

המשך המאמר אי"ה בגיליון הבא...

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

שאלה: אם היו פירות הטבל בתוך קופסאות שימורים סגורות איך יפריש מהם תר"מ?

תשובה: הרמב"ם בה' תרומות (פ"ג ה"ח) כתב שצריך לפתוח ת המגופה בחביות של יין ועי' דרך אמונה שזה דוקא בהביות של יין שחשובות הן משא"כ ביין הנמצא בבקבוקים או קופסאות שימורים בשעת הצורך אין צריך לפותחם. ובפרט בספק טבל יש להקל בכך. לכן להלכה לכתחילה יפתח את הקופסאות ואח"כ יפריש ואם אינו רוצה לפתוח הקופסאות כעת מחשש שיתקלקלו אינו חייב לפתחם אלא יקרב הכלים זה לזה ודי בזה כמו שהעלה הגרש"ז רוח בספרו קצירת השדה (פ"י דין ו).

שאלה: בעל החפץ לקיים לקיים מצות הפרשת חלה האם הוא רשאי בכך?

תשובה: כתב האור זרוע (סי' רכה) ברוב מקומות מזכיר ושונה נשים אצל מצות חלה כגון הכא דקתני האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה ולעיל פ"ק נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור ולקמן שתי נשים שעשו שני קבין ובפ' תינוקות תנן בראשונה היו אומרים היושבת על דם טהור קוצה לה חלה ופ' עד כמה אמר רב הונא נדה קוצה לה חלה ובפ' במה מדליקין תנן על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה [בחלה] ובהדלקת הנר. ובשחר טוב במזמור אלי אלי למה עזבתני אמר שלש פעמים כאן כתוב אלי אלי למה ולמה אלא אמר מיכן אמרה אסתר לפני הקב"ה רבש"ע שלש מצות הזהרת לנו ע"י משה רבינו נדה חלה והדלקת הנר כלום עברתי על אחת מהן למה עזבתני. ובתנחומא בילמדנו ריש פ' אלה תולדות נח ולמה נצטוו נשים על מצות הללו ומפרש מצות חלה למה שאדם הי' חלתו של עולם כך שנו רבותינו כיון שהאשה נותנת מים בעיסה נוטלת חלה כך עשה הקב"ה. אמר ר' יוסי בן קצרתא כיון שנתן מים על הארץ מיד הגביה אדם חלתו מן האדמה שכן כתי' ואד יעלה מן הארץ מיד ויצר ה'. מכל אלה שמעינן דמצות חלה על הנשים הוטלה לתקן עיסה מטבלה

ולהפריש חלה ומצוה שלה היא. אע"פ שעיסה משגלגלה נעשית טבל ואסורה בין לנשים בין לאנשים. מיהו מצות הפרשת חלה על האשה רמיא הלכך אע"פ שהעיסה היא של בעלה היא משוויא שליח להפריש חלה אפילו שלא מדעת בעלה דהא מצוה דידה היא וחוששני לומר שלכתחלה לא משוי שליח להפריש חלה הואיל ומצות אשתו היא, ע"ש. [וע"ע מדרש ב"ר פי"ד אות א ופי"ז אות ח].

ולפי זה בעל החפץ לקיים מצות הפרשת חלה עליו ליטול רשות מאשתו. ואם הפריש הבעל ללא רשות אשתו דעת יעב"ץ שצריך הבעל לשלם לאשתו סך י' זהובים כדין חוטף מצוה מחבירו אבל החיד"א במחזיק ברכה (סי' רסג אות ג) חלק עליו דכיון דהכל שייך לבעל מהיכא תיתי לחייבו י' זהובים וכמו כן לענין הדלקת הנר, ע"ש. ועי' תבואת שדה (פ"ו דין ג) דהעיקר כדברי החיד"א.